

Oponentní posudek disertační práce

Název disertační práce: **Média v sebevzdělávání žáků 2.stupně ZŠ**
Doktorandka: **PaedDr. Jitka Bělohradská**
Školitel: **Doc. PaedDr. Josef Horák, CSc.**
Oponent: **Doc. PaedDr. Jiří Nikl, CSc.**

Posuzovaná disertační práce obsahuje 177 stran odborného textu včetně rozsáhlého výčtu literárních pramenů a rozsáhlé, kvalitní přílohy s CD-ROM.

Považuji za potřebné již v úvodu ocenit a zdůraznit dlouhodobé autorčino zaujetí perspektivní problematikou, o které se zatím jen málo ví - o roli médií v procesu sebevzdělávání, a to v oblasti neformální a informální výchovy žáků základních škol v době transformace evropské společnosti ve společnost vědění, společnost znalostní.

Toto zaujetí našlo pochopitelně odraz i ve stanovení *předmětu disertace*, kterým učinila roli médií a mediální komunikace v procesu sebevzdělávání žáků 2.st. ZŠ mimo školní vyučování, zejména v souvislosti s informálním učením.

V jednotě s předmětem zkoumání autorka vymezuje, v souladu s názvem disertační práce, rozsáhlé *cíle* ve třech rovinách:

- „analyzovat aktuální stav a tendence fenoménu sebevzdělávání žáků ZŠ mimo školní vyučování v souvislosti s působením masově komunikačních médií v kontextu dynamicky se rozvíjející oblasti vzdělávání v době celospolečenských změn v ČR
- na základě této analýzy výzkumem ověřit možnosti a reálnou situaci využívání médií dětmi při sebevzdělávacích aktivitách,
- ověřit možnosti a kompetence školy využívat média k efektivní mediální a informační výchově a k rozvoji studijních kompetencí žáků podle požadavků reformovaného českého kurikula“ (s.10).

Vysoká aktuálnost a závažnost problému role médií v sebevzdělávání žáků vyplývá ze skutečnosti, že v současné etapě vývoje znalostní společnosti, kdy vzdělávání zahrnuje v kontextu rozvoje vědění školní vzdělávání, mimoškolní vzdělávání a sebevzdělávání, stávají se masově komunikační média jedním z klíčových formativních činitelů utváření osobnosti žáka.

V *Úvodu* autorka vytyčuje výše uvedený předmět a cíle disertační práce, včetně výzkumných problémů (s.10-11).

- *K úplnému představení prostředků zkoumání by bylo vhodné dodat ještě výčet všech metod, jimiž bude dosaženo cílů teoretické a praktické části disertace.*
- *A protože i Úvod je plnohodnotnou součástí disertační práce, je nutno u všech převzatých údajů odkazovat prameny, ze kterých bylo čerpáno.*

První kapitola, v jednotě s názvem disertace, dává nahlédnout do pedagogické problematiky aktivní účasti žáků na sebevzdělávání ve volném čase. Prizmatem současných evropských reformních procesů je nahlížena reforma české školy, jsou představeny strategické dokumenty

kladoucí důraz na celoživotní učení. Závěrem je detailně analyzována problematika informálního vzdělávání. Z ní vyplývá, že všichni účastníci vzdělávacího procesu musí respektovat relativně nový fakt, že sebevzdělávání se stalo neopominutelnou a nenahraditelnou součástí vzdělávacího procesu.

Druhá kapitola zavádí základní pojmy z oblasti mediální komunikace. Analyzuje roli médií a informací v životě dětí v současné digitalizované společnosti ve vztahu k výchovně vzdělávacímu procesu. Nastihuje nové jevy, které v této souvislosti musí řešit také pedagogika – např. problematiku masmédií ve smyslu manipulativního prostředku, otázky nebezpečí televizního násilí aj.).

- V druhé kapitole považují za stěžejní vynikající vědecký rozbor vztahu médií k výchově a vzdělávání, k rodině a škole.
- Oceňují i cenný přínos z hlediska mnoha dosud méně známých informací z oblasti pozitivních i negativních výchovných jevů, které jsou spjaty s pronikáním života dětí a mládeže do infosféry a kyberprostoru.

Velmi pěkně je zpracována i *Třetí kapitola*, která detailně a vyčerpávajícím způsobem analyzuje složité vazby a souvislosti jednotlivých médií v procesu vzdělávání a sebevzdělávání žáků, a to v systému média – žák – rodina – škola.

- *Vynikající kvalitu informací poněkud oslabuje skutečnost, že některá fakta na s.77 a 78 jsou uvedena bez odkazu na zdroj informací.*

Čtvrtá kapitola je věnována roli české školy ve vztahu k médiím v době zavádění Rámcových vzdělávacích programů.

- Oceňují zvláště důraz na roli české školy jako koordinátora formálního, neformálního a informálního vzdělávání a učení.

Na detailní rozbor mediální výchovy ve smyslu průřezového tématu v RVP, mediální gramotnosti a mediální kompetence autorka logicky navazuje analýzou výchovy informační. Dochází k závěru, že školní klima musí v žácích vyvolávat potřebu orientovat se ve světě médií a informací.

- V této souvislosti doktorandka, vedoucí Centra praktické přípravy budoucích učitelů, na základě bohatých zkušeností z knihovnické praxe škol specifikuje moderní pojetí školní knihovny ve smyslu informačního centra a mediotéky, kombinovaných s klasickou knihovnou, navozující příjemnou klubovní atmosféru.

První část disertační práce (kap. 1 – 4) plně a dokonale vyčerpává teoretické aspekty obsahu zkoumané problematiky:

- Doktorandka v každé kapitole přehledně prezentuje, klasifikuje a specifikuje na základě rozsáhlých literárních pramenů základní kategorie popisovaných jevů.
- Text je přehledně strukturován, myšlenkově velmi dobře utříděn, proto je práce čtivá.
- Autorka s výjimkou Úvodu důsledně odkazuje na použité informační prameny. Oceňují širokou škálu reprezentativních informačních zdrojů.

Jádro disertační práce tvoří 5. kapitola, ve které je podrobně rozsáhle popsán dlouhodobý pedagogický výzkum postojů žáků k médiím a k jejich uplatnění v sebevzdělávání žáků 2.st. ZŠ.

Autorka převážně dotazníkovou metodou, rozšířenou o řízené rozhovory a specifické výzkumné techniky (např. sémantický diferenciál), v průběhu devítiletého výzkumu na cca dvoutisícovém vzorku respondentů z řad žáků, rodičů, učitelů ZŠ a vedoucích školních knihoven analyzovala aktuální stav a tendence fenoménu sebevzdělávání žáků ZŠ mimo školní vyučování.

Na uvedeném základě výzkumem ověřila možnosti a reálnou situaci využívání médií dětmi při sebevzdělávacích aktivitách, stejně jako možnosti a kompetence školy využívat média k efektivní mediální a informační výchově a k rozvoji studijních kompetencí žáků podle požadavků reformovaného českého kurikula.

- Výzkumná data jsou vynikajícím způsobem, v nejširších souvislostech diskutována a interpretována.
- *V protikladu k výše uvedenému se doktorandka dopustila některých pochybení, jejichž výčet následuje v přehledu nedostatků (viz níže).*

Výzkum přinesl i nečekaná zjištění, např. že žáci (z daného vzorku respondentů), kteří pracují více s internetem jako zdrojem informací, pracují více i s dalšími informačními zdroji (s.106), nebo že se neprokázal kladný vliv školy na posilování pozitivního vztahu k sebevzdělávacím aktivitám (s.160) aj.

Do rozsáhlých, kvalitně zpracovaných příloh autorka zahrнула statistické podklady výzkumů, jednotlivé dotazníky a CD-ROM s digitálním záznamem disertační práce.

Za klady práce považují:

1. Zaměření se na **dosud málo prozkoumanou problematiku sebevzdělávání a informálního vzdělávání** jako organické součásti **celoživotního vzdělávání** - problematiku, jejíž pedagogický význam v současnosti začíná explozivně narůstat.
2. Zaměření se **na sebevzdělávání a informální vzdělávání žáků základní školy** (vedle formálního vzdělávání) jako **na základní předpoklad utváření klíčových kompetencí**, bez kterého by se nemohl odvíjet jejich další rozvoj na vyšších stupních škol.
3. **Radikální změna pojetí školní knihovny** ve smyslu integrovaného informačního centra s mediotékou, klasickou knihovnou a školním klubem.
4. **Objektivní zkoumání volnočasových aktivit žáků souvisejících s médii**, vedoucích ke kultivaci osobnosti **sebevzděláváním**.
5. **Objektivní zkoumání vazeb žák – učitel – rodiče** při **utváření mediálních kompetencí žáků**.
6. **Objektivní zkoumání využívání médií v sebevzdělávání a vzdělávání žáků** v souvislosti se změnami ve vzdělávacích programech, danými kurikulární reformou k naplnění **cílů mediální a informační výchovy**.

Autorka se při poměrně značném rozsahu práce nevyhnula **několika nedostatkům**, které mohou být vhodným tématem pro diskusi při obhajobě práce:

1. *Všechny převzaté údaje musí být doplněny odkazem na použitý informační zdroj (viz s.9, 77, 78).*
2. *Všechny výzkumné problémy musí být formulovány z hlediska jazykové formy jako otázka (viz např. s.125).*
3. *Všechny hypotézy musí být formulovány jako předpoklad - domněnka, ne jako tvrzení (viz např. s.130, H1, H2).*
4. *Hypotézy nelze prokázat - potvrdit, lze prokázat pouze jejich platnost (viz např. s.132 H1, H2)..*

Tyto připomínky nesnižují vysokou kvalitu předložené disertační práce, protože s ohledem na dosavadní zkušenosti autorky a rozsah práce je rozsah nedostatků na přijatelné úrovni.

Závěr

Předložená disertační práce se vyznačuje požadovanou odbornou úrovní i jí odpovídající úrovní formálního zpracování. Je dobře vyvážená z hlediska rozsahu teoretického i praktického uchopení problematiky, je napsána s citem pro její výklad.

Autorka dosáhla všech vytčených cílů přiměřenými metodami.

Práce má vhodnou logickou strukturu a velmi pěknou grafickou úroveň. Autorka vhodně využívá prostředky výpočetní techniky ke zpracování a vizualizaci dat.

PaedDr. Jitka Bělohradská prokázala schopnost samostatné vědecké práce. Vypracovala kvalitní disertační práci, v níž v rovině teoretické i praktické objasnila podstatu a význam pedagogických vazeb v systému neformálního a informálního učení žáků ZŠ a médií v roli zprostředkovatele informací.

Na předložené práci je cenný především rozsáhlý výzkum za účelem objektivního zkoumání aktuální situace a pravděpodobných vývojových tendencí sebevzdělávání a informálního vzdělávání žáků 2.st. ZŠ v souvislosti s působením masově komunikačních médií. Výsledky výzkumných šetření přinášejí významné podněty pro mediální výchovu, pro hledání cest k posilování motivace žáků k sebevzdělávání a k rozvíjení kompetencí potřebných pro samostudium.

Celková idea práce je zajímavá a způsob zpracování představuje přínos pro prohlubování vědomí významu sebevzdělávání, neformálního a informálního učení.

V práci je zřetelný přínos autorky k dané problematice.

Disertační práce PaedDr. Jitky Bělohradské „Média v sebevzdělávání žáků 2. st. ZŠ“ splňuje všechny náležitosti, kladené na disertační práci.

Proto předloženou disertační práci doporučuji k obhajobě a po úspěšném obhájení doporučuji PaedDr. J. Bělohradské přiznání titulu Ph.D.

V Hradci Králové 31. 5. 2009

Doc.PaedDr. Jiří Nikl, CSc.